

AKADEMİSYEN ANNELERİN GÖZÜYLE AİLEDE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ*

Ayşe İNAN KILIÇ**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 22 Aralık 2021, **Kabul Tarihi:** 9 Şubat 2022, **Yayın Tarihi:** 31 Mart 2022, **Atıf:** İnan Kılıç, Ayşe. "Akademisyen Annelerin Gözüyle Ailede Çocuğun Din Eğitimi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/1 (Mart 2022): 483-511.

<https://doi.org/10.33415/daad.1040056>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 22 December 2021, **Accepted:** 9 February 2022, **Published:** 31 March 2022, **Cite as:** İnan Kılıç, Ayşe. "Religious Education of the Child in the Family with the Eyes of Academician Mothers". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 22/1 (March 2022): 483-511.

<https://doi.org/10.33415/daad.1040056>



Öz

Dünyaya neredeyse hiçbir şey bilmez olarak gelen insanın her konuda bilgi, beceri, tutum ve davranış şemalarının oluştuğu ilk yer ailedir. Hayata gözlerini açtığı andan itibaren çevresi ile etkileşime geçen çocuklar, gözlemleyerek ve tecrübe ederek ailenin sahip olduğu kültürü içselleştirirler. Aile içinde konuşulan dil, iletişim biçimi, değerler ve dinî yaşantı gibi hemen her şey çocuklar tarafından taklit yoluyla öğrenilir. Bu bakımdan çocuk eğitimi söz konusu olduğunda aileye bakarak işe başlamak doğru bir başlangıç olacaktır.

Çocuklara yönelik aile içinde din eğitimi vermek hem kültürün devamlılığı hem de insandaki manevi ihtiyaçların karşılanması adına önemlidir. Zira eğitime konu edilen dinin insanın en temel problemlerine ve anlam arayışına cevap verebilme potansiyeli vardır. Doğumdan itibaren çocukların yaşına ve dinî gelişim seyrine paralel şekilde din eğitimi vermek, bilişsel ve ruhsal gelişimin dengeli bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlar. Çocukların ruhsal açıdan sağlıklı kişiler olarak yetişme-

* Araştırma verilerinin toplanması için Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.02.2021 tarihli ve 2021-9 sayılı izni alınmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Sinop Türkiye, ainan@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6079-7432>.

leri ise hem bireysel hem de toplumsal açıdan son derece önemlidir. Bu bağlamda ailelerin çocuklara yönelik din eğitimi konusundaki tutum ve davranışlarını tespit etmek, ailede din eğitimi konusuna ışık tutacaktır.

Bu araştırmanın amacı, akademisyen annelerin ailede çocuğun din eğitimi konusundaki görüşlerinin neler olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmanın örneklemini Sinop Üniversitesinde görev yapan akademisyen annelerden seçilen gönüllüler oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak mülakat, verilerin çözümlemesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Din Eğitimi, Dinî Gelişim, Akademisyen Anne.

Religious Education of the Child in the Family with the Eyes of Academician Mothers

Abstract

The family is the first place where human beings' knowledge, skills, attitudes, and behavior schemes, who came to the world as ignorant of almost nothing, are formed. Children, who interact with their environment from the moment they open their eyes to life, internalize the family's culture by observing and experiencing. Almost everything, such as the language spoken in the family, communication style, values, and religious life, is learned by children through imitation. In this regard, when it comes to child education, it would be a right start by looking at the family.

Providing religious education for children within the family is essential both for the continuity of culture and meeting people's spiritual needs. Because religion, the subject of education, can answer the most fundamental problems of human beings and the search for meaning. Giving religious education in parallel with the age and religious development of children from birth contributes to the maintenance of cognitive and spiritual growth in a balanced way. Children need to grow up as mentally healthy individuals, both individually and socially. In this context, determining the attitudes and behaviors of families towards religious education towards children will shed light on the issue of religious education in the family.

This research aims to reveal the views of academician mothers on the religious education of their children in the family. The study sample consists of volunteers selected from academician mothers working at Sinop University. The interview was used as a data collection tool in the study, and a descriptive analysis technique was used in data analysis.

Keywords: Family, Religious Education, Religious Development, Academician Mother.

Giriş

Ailede çocuğun din eğitimi konusu iki açıdan önemli görünmektedir. Bunlardan ilki çocukluk döneminin kendisine has kritik bir dönem olmasından kaynaklıdır. Doğduklarında basit birkaç refleksin dışında hiçbir şey yapamayan çocuklar, ilk altı yılın içinde fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan son derece hızlı bir gelişim gösterirler.¹ Birbiriyle etkileşim halinde olan bu hızlı gelişim, her türlü

¹ Haluk Yavuzer, *Çocuk Psikolojisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 28-51.

öğrenme için büyük fırsatları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle eğitimciler ve gelişim psikologları çocukluk dönemine özel vurgu yapmaktadırlar.² Konunun ikinci açıdan önemi ise insan ve toplum yaşamına yön verme gücü olan din olgusunun çocuk açısından en güvenilir, samimi ve doğal bir ortam olan aile içinde ele alınmasıdır. Aile ortamının bu sıcak ve tabii yapısı inancın temel karakterleri olan güvenme, inanma gibi duyguları çok daha hızlı ve güçlü şekilde etkileyebilmektedir. Hatta anne babaların olumlu ve demokratik tutumları ile çocukların dindarlıkları arasında doğru orantı bulunmaktadır.³

İnsanın kişiliğinin önemli oranda oluştuğu çocukluk yıllarında, kişiliğin gelişimiyle yakından ilişkili olan eğitsel faaliyetlerin başında dinî gelişimlerine paralel biçimde yürütülecek olan din ve ahlak eğitimi gelmektedir.⁴ Ailede verilen din eğitimi çocukların dine ilişkin ilk tutum ve davranışlarını oluşturması bakımından mühimdir. Çok sayıda araştırmacı yetişkinlikteki dinî duygu ve inancın temellerinin çocukluk döneminde atıldığını savunmaktadır.⁵ İster dinden hiç bahsedilmeyen seküler yaşama sahip bir aile olsun isterse dinin yoğun olarak yaşandığı dindar bir aile olsun tüm ailelerde örtük ya da açıkta bir şekilde dine dair ön bilgilendirme vardır. Zira kültürün de yapıtaşlarından biri olan din doğum, ölüm, bayram, akraba ilişkileri vb. gibi gündelik yaşamla iç içe geçmiş durumdadır. Çocuklar da bu kültürün bir üyesi olarak doğdukları ailede ve dolayısıyla toplumda dinin izlerini görerek, tecrübe ederek büyümektedirler. Gözlemledikleri ve hissettikleri bu durum karşısında çocuklar din olgusuna yönelik merak ve ilgilerini öncelikli olarak sorularıyla açığa çıkarmaktadırlar. Bu nedenle çocukların din ile ilgili sorular sormaya başladığı zaman dilimi din ile tanışmanın başlangıç noktası kabul edilmektedir.⁶

² Hilal İlnur Tunçeli - Rengin Zembat, “Erken Çocukluk Döneminde Gelişimin Değerlendirilmesi ve Önemi”, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2017), 1–12.

³ Hayati Tetik, “Anne Baba Tutumları ve Ailede Çocuğun Dini Gelişimi”, *Universal Journal of Theology* 5/ (2020), 135–171; Nurten Kimter - Anahtar Kelimeler, “İlgili- Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 18/46 (2015), 9–44.

⁴ Neda Armaner, “Din Eğitiminde Psikolojinin Önemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/ (1978), 215–220.

⁵ Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017); Hızır Hacikeleşoğlu - Faruk Karaca, “Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma”, *DEUIFD*, (2021), 195–236.

⁶ Remziye Ege, “Ailede Din Eğitimi”, *Din Eğitimi El Kitabı*, ed. Recai Doğan & Remziye Ege (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 359–374; Süleyman Gümrükçüoğlu, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, *KADEM: Kadın Araştırmaları Dergisi* III/1 (2017), 39–60.

Gerek çocuğun bilişsel gelişimine paralel olarak kendi varlığı üzerine düşünce üretmesi gerekse çevreden duyduğu Allah, melek, cennet, ölüm, dua, ezan, namaz gibi dinî kavramları merak edip sorması ile başlayan soru sorma süreci, din eğitimi açısından imkânlar barındırmaktadır. Zira ailelerin çocukların soruları karşısında sergiledikleri tavır ve verdikleri cevapların niteliği/düzeyi onların din algılarını da şekillendirmektedir. Bu nedenle ailelerin çocuklara yönelik din eğitimi konusunda bilinçli ve dikkatli hareket etmeleri son derece hayatidir.

Araştırmanın Problem Durumu

Kutsala dair inanç, tasavvur, ritüel ve uygulamaları kapsayan dinî gelişim alanı çocukların bilişsel gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan önemli alanlardan biridir.⁷ Çocuklarda doğuştan var olan merak duygusu ve öğrenme isteği onları çok küçük yaşlardan itibaren fiziksel çevreye ait sorulara yönelttiği gibi metafizik âleme ilişkin sorular sormaya da sevk eder. Bu nedenle dünyaya nasıl ve nereden geldiğini, kendisini ve evreni kimin var ettiğini, Yaratıcının nasıl bir varlık olduğunu, ölümün ve ahiretin nasıl bir şey olduğunu sorularıyla öğrenmeye çalışırlar. Çocukların zihinsel açıdan bir yetişkin gibi algılayamamasına karşın dinî kavramların soyut olması, çocukların din eğitimleriyle ilgili zorlukları ve sınırlılıkları beraberinde getirir. Çocuklara hem onları tatmin edici cevaplar vermek hem de onların psikolojik yapısını örselemeden bilişsel ve dinî gelişimlerine destek olmak bilgi ve beceri istemektedir.

Bilindiği gibi çocukların doğdukları andan itibaren beslenme, barınma, sevilme, ait olma, öğrenme gibi biyolojik, sosyal, duygusal ve bilişsel vb. farklı gelişim alanlarında ortaya çıkan en temel ihtiyaçlarını anneler karşılar. Bu bakımdan annelik yoğun mesaiye ilaveten sabır, emek, zaman ve beceri isteyen meşakkatli bir uğraştır. Akademisyenlik ve annelik gibi iki zorlayıcı görevi bir arada yürüten akademisyen annelerin hem aldıkları yüksek eğitim hem de üstlendikleri ebeveynlik sorumluluğu gereği, çocuklarının yetişmesinde daha bilinçli hareket ettikleri varsayılabilir.

Bu araştırma akademisyen annelerin çocukların din eğitimine ilişkin tutum ve davranışlarının nasıl olduğunu kendisine problem durumu olarak seçmiştir. Araştırmanın problem cümlesi: Akademisyen anneler aile içinde çocuklara yönelik din eğitimi konusunda nasıl bir tutum ve davranışa sahiptir? iken bu genel problem çerçevesinde

⁷ Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 48.

yanıt aranan alt problemler ise şunlardır: Akademisyen anneler: çocuklara yönelik din eğitimi bir ihtiyaç olarak görmekteler mi? Çocuklarına aile içinde din eğitimi verirken somut olarak neler yapmaktadırlar? Çocuklarına din eğitimi verirken hangi hususları öncelemektedirler? Çocuklarına din eğitimi verirken hangi hususlarda zorlanmaktadırlar?

Araştırmanın Amacı

Genellikle ailenin yanında geçen çocukluk döneminde çocuğun mevcut potansiyelini harekete geçirip ona şekil veren ilk ve en önemli eğitimci annedir. Zira özellikle hayatın erken dönemlerinde fiziksel ve ruhsal açıdan tamamen başkasına muhtaç olan çocuğa gerekli bakım ve ilgiyi öncelikle anneler verir. Annenin çocuğuna yönelik ilgi, şefkat ve merhameti, çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim alanlarının normal seyretmesinde kritik rol oynar. Anneler çocuklarına sadece konuşmayı (ana dillerini) değil, aynı zamanda sevgi, saygı, merhamet, güven, inanç gibi en temel insani nitelikleri de öğretirler. Yapılan çalışmalarda çocukların dinî ve ahlaki gelişimleri üzerinde annelerin doğrudan etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.⁸ Bu yüzden anne, çocukların yetişmesinde ve eğitiminde vazgeçilmezdir.⁹

db | 487

Bu araştırmanın amacı, akademisyen annelerin ailede çocuğa yönelik din eğitimi hakkındaki tutum ve davranışlarını, din eğitimi bir ihtiyaç olarak görüp görmediklerini, çocuklarının din eğitimlerini aile içinde nasıl karşıladıklarını, eğitim verirken kendilerini zorlayan alanların neler olduğunu tespit etmektir. Araştırmada çalışma grubu olarak akademisyen annelerin tercih edilmesinin nedeni eğitim seviyelerinin yüksekliği ve sürekli okuma- araştırma gerektiren bir meslek icra etmeleridir. Özellikle bilimsel bilgi seviyesinin yüksekliği aile içinde verilen din eğitimi konusunda daha bilimsel ve akademik bir yaklaşımın ortaya konması hususunda beklenti oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Tarama modellerinde araştırmaya konu olan her ne ise olduğu haliyle ve kendi koşulları içinde betimlenir.¹⁰ Bu çalışmada da aka-

⁸ Süleyman Abanoz, "6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü", *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 1 (2020), 111-138; Muhyettin Özen, "İlkokul Dönemi Çocuklarının İnanç Tutumlarının oluşmasında Anne ve Babaların Rolü", *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/5 (2018), 117-140.

⁹ Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 153.

¹⁰ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Nobel Yayın, 2007), 77.

demisyen annelerin konu hakkındaki görüşleri değiştirme ve etkileme çabası olmaksızın var olduğu şekliyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmada nitel çalışma desenlerinden olan olgu bilim kullanılmıştır. Olgu bilim, olgular, olaylar, durumlar, kavramlar, algılar, yaşantı ve yönelimler gibi bir olguyu deneyimleyen bütün katılımcıların ortak özelliklerini tanımlamaya odaklanmaktadır.¹¹ Olgu bilim çalışmalarında olguyu deneyimleyen az sayıdaki kişiden veriler elde edilmesine rağmen, olguyla ilgili ayrıntılı bilgi elde edilmiş olunur. Olgu bilim çalışmalarında çalışma grubu amaca yönelik olduğundan niceliği küçük olmaktadır.¹² Çalışma grubunun genel olarak büyüklüğü 10 ile 15 kişi arasında değişmektedir.¹³

Nitel araştırmalarda geçerlik güvenilirlikten daha ziyade inandırıcılık ön plana çıkmış ve inandırıcılık için bazı kriterler belirlenmiştir.¹⁴ Literatüre altın standart olarak giren bu kriterler; inanılabilirlik, güvenilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır.¹⁵ Nitel bir çalışmada inanılabilirliği sağlamanın en iyi yolu sayılan uzun süreli etkileşim; karşılıklı güvene dayalı ve dostane bir ilişkinin kurulmasını, böylelikle doğru ve eksiksiz yanıtlar alınmasını sağlar. Bu çalışmada da katılımcılarla araştırma öncesinde ve mülakat esnasında uzun süreli etkileşimde bulunulmuş, samimi ve güvenilir bir ortamın oluşması sağlanmıştır. Katılımcıların cevap vermek istemedikleri ya da kayda alınmasını istemedikleri konuşmalar kayda alınmamıştır. Yine katılımcıların gizliliğini sağlamak için ad-soyad gibi kişisel bilgiler yazılmamış, her birine K ile başlayan birer sayı atanmıştır. (K1, K2, ...)

Güvenilebilirliği artırmanın en bilinen stratejisi ise üçgenleme tekniğidir. Üçgenleme iki ya da daha fazla veri toplama yönteminin veya veri kaynağının sonuçlarının karşılaştırılmasıdır. Bu şekilde yöntemlerden birinin zayıf yönleri diğer yöntemin güçlü yönleriyle telafi edilebilir. Bu çalışma daha öncesinde 17 kişiye anket uygulanmak suretiyle yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler analiz

¹¹ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018).

¹² Cynthia Baker vd., "Method Slurring: The Grounded Theory/ Phenomenology Example", *Journal of Advanced Nursing* 17/ (1992), 1355-1360.

¹³ Starks & Trinidad'dan aktaran Oya Onat Kocabıyık, "Olgu Bilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma", *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/6 (2016), 55-66.

¹⁴ Sharan B. Merriam, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, ed. Selahattin Turan (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013).

¹⁵ Lincoln ve Guba'dan aktaran Hatice Başkale, "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 9/1 (2016), 23-28.

edilerek alanında uzman 2 kişinin incelemesine gönderilmiştir. Uzman tavsiyeleri dikkate alınarak anket soruları, mülakat sorularına uygun hale getirilmiş ve araştırma 15 kişi ile (13'ü önceden anket uygulanan aynı kişiler) yüz yüze görüşme şeklinde tekrarlanmıştır. Her iki araştırma sonuçlarının birbiri ile örtüşmesi araştırmanın güvenilir olduğunun teyidi olarak kabul edilebilir. Çalışmanın onaylanabilirliğini ortaya koyabilmek için alıntılar hayli önemlidir.¹⁶ Bunun için Lincoln ve Guba'ya göre bulgular katılımcıların kendi ifadelerini içermelidir. Bu çalışmanın bulgular kısmında da tırnak içinde katılımcıların doğrudan kendi cümlelerine yer verilmiştir. Aktarılabirlik bir çalışmanın sonuçlarının benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabirliktir. Bunun için araştırmanın detaylı bir şekilde açıklanması gerekmektedir. Bu çalışmada da yöntem kısmı detaylı şekilde ele alınmış ve her aşama somut şekilde resmedilmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel çalışmalarda örneklemin evreni temsil etme durumundan ziyade araştırma konusuna uygunluğu önemli olduğundan çoğunlukla amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılır.¹⁷ Bu araştırmanın çalışma grubu da aynı yöntemle belirlenmiştir. Çalışmaya katılan 15 katılımcının ortak özelliği Sinop Üniversitesi bünyesinde çalışmaları ve en az bir çocuğa sahip "akademisyen anne" olmalarıdır. Araştırmanın çalışma grubu kendileriyle yüz yüze mülakat yapılmasını kabul eden 15 tane akademisyen anneden oluşmaktadır. Bu akademisyenlerin 5'i Fen Edebiyat, 4'ü Sağlık Bilimleri, 3'ü Eğitim, 2'si İlahiyat, 1 tanesi ise Güzel Sanatlar Fakültesinde görev yapmaktadır.

¹⁶ Başkale, "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi".

¹⁷ Ali Baltacı, "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388.

Mülakata katılan akademisyenlerin yaş, akademik unvan ve çocuk sayısı açısından demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Akademik Unvan	Çocuk Sayısı
K1	39	Dr. Öğr. Üyesi	2
K2	37	Dr. Öğr. Üyesi	2
K3	33	Dr. Öğr. Üyesi	1
K4	39	Dr. Öğr. Üyesi	1
K5	35	Dr. Öğr. Üyesi	1
K6	39	Dr. Öğr. Üyesi	2
K7	40	Dr. Öğr. Üyesi	2
K8	34	Dr. Öğr. Üyesi	1
K9	41	Dr. Öğr. Üyesi	2
K10	42	Dr. Öğr. Üyesi	1
K11	41	Doç. Dr.	1
K12	50	Doç. Dr.	2
K13	47	Dr. Öğr. Üyesi	3
K14	45	Öğr. Görevlisi	1
K15	39	Dr. Öğr. Üyesi	1

490 | db

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada veri toplama tekniği olarak yüz yüze görüşme, veri toplama aracı olarak da yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme tekniği(mülakat) sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniği olup, ses tonu, mimikler ve yanıtlama esnasında duyulan istek değerlendirme için önemli sayılır.¹⁸ Derinlemesine görüşmenin temelinde, diğer insanların yaşadıkları deneyimleri anla-

¹⁸ Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 166.

maya ve o deneyimi anlamlandırmaya olan ilgi vardır.¹⁹ Bu nedenle herhangi bir olgu ya da olaya dair anlamın ön plana çıktığı nitel araştırmalarda tercih edilmektedir. Bu çalışmada da sorular uzman yardımı alınmak suretiyle önce anket formunda yer alacak şekilde dizayn edilmiş ve Google Forms üzerinden 17 kişiye uygulanmıştır. Bulgular iki uzman değerlendirmesinden geçtikten sonra araştırma soruları yarı-yapılandırılmış mülakat şekline dönüştürülmüştür.

Görüşmelere başlamadan önce Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na başvuruda bulunulmuş ve ilgili kurulun 11.02.2021-6052 tarih ve sayılı yazılı onayından sonra görüşmelere başlanmıştır. Katılımcılar telefonla aranarak mülakat için kendilerinden izin ve randevu alınmıştır. Görüşmelerden iki tanesi araştırmacının diğerleri ise katılımcıların kendi çalışma ofislerinde, 10 Temmuz-10 Ağustos 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme kılavuzundaki sorular eşliğinde yürütülmüştür. Katılımcı tarafından farklı anlaşılan ya da detaylandırılmaya muhtaç olan cevaplar ek sorularla açılmıştır. Her görüşme ortalama 45-60 dakika sürmüş olup, görüşmeler katılımcıların onayı ile kayıt altına alınmıştır.

db | 491

Deşifre etme işlemi görüşmelerin ardından en kısa süre içinde kayıtları tekrar dinlemek sureti ile gerçekleştirilmiştir. Kelimesi kelimesine yazıya aktarılan görüşmelerin her biri için ortalama 3 saat harcanmıştır. Yazıya aktarma işlemi yapılırken mülakat esnasında katılımcıların jest-mimik gibi beden diline ilişkin ifadeleri de not edilmiştir. Deşifre etme işlemi tamamlandıktan sonra katılımcıların yanıtları konuya ait başlıkların altında gruplandırılmıştır. Ardından gruplandırılan temalar araştırmacı tarafından betimsel analize tabi tutularak yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde katılımcıların din eğitimi ile ilişkili görüş, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak amacıyla kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplardan alıntılar yer almaktadır.

Katılımcıların Çocuklara Yönelik Din Eğitime İlişkin Görüşleri

Öncelikli olarak katılımcılara “Çocuklara yönelik din eğitimi konusunda ne düşünüyorsunuz? Sizce gerekli mi? İhtiyaç mı? Neden?”

¹⁹ Seidman'dan aktaran Ece Işık - Çetin Semerci, “Eğitim Alanı Nitel Araştırmalarında Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem”, *Turkish Journal of Educational Studies* 3/6 (2019), 53–66.

sorusu yöneltmiştir. Bu soruya katılımcıların tamamı “evet/kesinlikle evet” demiştir. Çocuklara yönelik din eğitimi gerekli ve ihtiyaç olarak değerlendirme konusunda hemfikir olan katılımcıların gerekçelendirme konusunda farklı noktaları öne çıkardıkları görülmektedir. Örneğin K4 kodlu katılımcı “*Çocuklar meraklı oldukları için soru soruyorlar. Dolayısıyla din eğitimi doğal olarak gerekli*” diyerek çocukların din hakkında merak ettikleri sorulara cevap verebilmek adına din eğitimi gerekli görürken; K5 kodlu katılımcı ise “*Bazı değerleri kazanması için din eğitimi gerekli*” diyerek din eğitiminin değerlerin kazanılmasındaki rolünü ön plana çıkarmıştır.

Dinin insana kazandırdığı manevi güç, dayanıklılık gibi özellikleri öne çıkararak din eğitimi gerekli gören K9 kodlu katılımcı ise şunları söylemektedir: “*İnanç; insanı hayata bağlayan önemli bir güç. Dua, namaz, bir sığınak, bir dayanak, güvendiğin bir şeyin olduğunu bilmek önemli bir güç.*” Katılımcının inancı ve maneviyatı insanı yaşama bağlayan, ona dayanak olan önemli bir güç olarak gördüğü, dolayısıyla çocuklarını bu güçle donanımlı hale getirmek istediği için din eğitimi gerekli gördüğü anlaşılmaktadır.

492 | db

Akademisyen annelerin çocuklara yönelik din eğitimi temellendirirken en fazla öne çıkardıkları husus ise dinin ahlaki gelişime olan katkısıdır. Mesela K7 kodlu katılımcı “*Ahlaki açıdan gerekli olduğunu düşünüyorum.*” derken K5 kodlu katılımcı ise “*Şimdi erken daha sonra öğrenir fikri yanlış. Vicdan, Allah korkusu (korku demek istemiyorum) dinî değerlerle geliştirilebilir. Dinî değerler özümsebilirse insanın kötü tarafları törpülenebilir.*” diyerek vicdan gelişimi için din eğitiminin gerekliliğini vurgulamıştır. Katılımcı dinî değerlerin insanın kötü davranışlarına engel olabileceğine inanmaktadır. “*Bence kişi Müslüman ve kendisi bunun doğru olduğuna inanıyorsa çocuğuna bunu öğretmeli. Küçükken oğluma israfın günah olduğunu öğretmiştim. Okullardaki açık muslukları ve lambaları hep kapatır.*” diyen K14 de ebeveynlerin kendi dinî inançlarını çocuklarına öğretmesi gerektiğini söylerken ahlaki kazanımları öne çıkaran bir örnekendirme yapma gereği duymuştur.

Bazı katılımcılar çocuklara yönelik din eğitiminin gerekli olduğunu ancak bu konuda çocuğun gelişiminin dikkate alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Mesela K15 kodlu katılımcı “*Çocuklara yönelik din eğitiminin ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. İnsanın doğasında inanç sistemiyle ilgili bir yer var. Önce çocuğun inanç sistemini takip edip, onun mizacını tanıyıp, onun ihtiyacı üzerinden doğru zamanda*

doğru şekilde vermek gerekir.” şeklinde düşüncelerini açıklarken çocukları merkeze alan bir eğitim yaklaşımını benimsediği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde K11 kodlu katılımcı da “*Ailede çocuğa din eğitimi verilmeli ama gözlemleyerek, çocuğun durumuna göre olmalı. Oğlumda kafasında canlanmadığı için erken başlamadık*” diyerek ebeveynlerin çocukların gelişim özelliklerine göre hareket etmesinin altını çizmiştir.

Çocuğa din eğitimi verilmesini ailenin bir görevi olarak gören K12 kodlu katılımcı “*Kesinlikle gerekli, ailede yaşanması gerekiyor. Bunu vermek ailenin görevi.*” diyerek çocuğa dinî eğitim verilmesinin aslında çocuğa bir yaşam biçimi ve dünya görüşü sunma anlamına geldiğini dolayısıyla çocuğu hayata hazırlama görevini üstlenen ailenin bu konuda sorumlu olduğunu ifade etmiştir. Akademisyen annenin “ailenin görevi” vurgusu aile içinde din eğitimi verilmesi meselesini ebeveynlik vazifesi şeklinde algıladığını göstermektedir. Müslüman anne babaların çocuklarının din eğitimleriyle ilgilenmeleri ve bu konuda kendilerini sorumlu hissetmelerinde dinî metinlerde yer alan ayet ve hadislerin etkili olduğu düşünülmektedir.²⁰ Ailenin din eğitimine ilişkin önemini vurgulayan araştırmacılar da çocukların din eğitimini anne babalara verilmiş önemli görevler arasında saymaktadırlar.²¹

Yukarıdaki ifadelerden hareketle akademisyen annelerin çocuklara yönelik din eğitimi verilmesini gerekli gördükleri konusunda hemfikir oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çocuklara yönelik din eğitiminin gerekliliğini açıklarken katılımcıların bazıları dinin çocukların ilgi ve meraklarını gidermeye yardım etmesini, bazıları dinin insana manevi açıdan güç ve dayanıklılık kazandırmasını, bazıları ise dinin ahlaki değerlerin kazandırılmasına katkı sunmasını öne çıkarmışlardır. Hangi gerekçe ile yapılırsa yapılsın çocuklara yönelik doğru ve yeterli bir din eğitiminin çocukların gelişimine katkı sunacağı ve onların lehine olacağı söylenebilir. Din eğitiminin nihai hedefi inançlı ve ahlaklı bireyler yetiştirmek olduğuna göre annelerin bu özelliklere sahip evlatlar yetiştirmek istemesi ve bunun için din eğitimine olumlu yaklaşımları pek tabiidir.

²⁰ Yusuf Alpaydın vd., *Çocukların Dini Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları*, ed. Süleyman Güder (İstanbul: İlke Yayınları, 2015).

²¹ Halil Yunus Apaydın, “İslam Hukukunda Aile”, *Günümüzde Aile* (İSAV Yayınları, 2007), 246–248.

Katılımcıların Din Eğitime Başlama Zamanına İlişkin Görüşleri

Çocuklara yönelik din eğitiminin gerekliliği kadar zamanlaması da oldukça mühim bir konudur. Katılımcılara yöneltilen “Size göre çocuklara din eğitimi verilmeye ne zamandan itibaren başlanmalıdır? Niçin?” sorusuna akademisyen anneler farklı yanıtlar vermişlerdir. Bunlardan bazıları bu işin zamanını çocuk doğmadan öncesine kadar geri götürmeyi tercih etmişlerdir. Örneğin K1 kodlu katılımcı düşüncelerini şöyle ifade etmektedir: “*Anne karnına düştüğü andan itibaren. Bazı bilim adamları suyun üzerinde deneyler yapmışlar. En güzel kristal yapının besmele ile oluştuğu kanıtlanıyor. Dolayısıyla annenin söylediği, yaptığı, hissettiği duygular çocuğa direk aktarılıyor. Ben de çocuğumun kulağına besmele, salavat, dua okurdum, beyinde açılımlar yaptığını düşünüyorum.*” Katılımcının görüşlerini temellendirirken bilimsel olduğunu düşündüğü verilerden yararlanması ve bildiklerini/inandıklarını kendi hayatında bizzat tatbik etmesi bilim insanı kimliği ile uyumlu ve beklenen bir durum olarak yorumlanabilir.

494 | db

K2 kodlu katılımcı da “*Çocuğa din eğitimi anne karnında başlar, haram yememek, kalp kırmamak, birini kınamamak, hamilelikten itibaren yanlış olduğunu bildiğimiz bir şeyi onlara sirayet etmemesi için bırakmak, bir şeyi bismillah ile almak, şükretmek, sorunlar karşısında sabretmek, dua etmek gibi yapılan her şey din eğitimidir.*” diyerek annenin yapıp ettiği her eylemin hamilelikten itibaren çocuğun kişiliğine ve ahlakına sirayet edeceğine olan inancını dillendirmiştir.

K8 ve K6 kodlu katılımcılar ise çocukların dillerinin dönmeye başladığı yaşı din eğitimine başlama zamanı olarak değerlendirmişlerdi: “*Çocuğun derdini anlatabildiği ve bizi anlayabildiği yaş ne zamansa o zaman. Konuşmaya başladığı çağdan itibaren ‘bismillah’ diyerek başlamak gibi.*” (K6) Her iki katılımcı da ilk başlarda bilinçsizce taklit edilen şeylerin çocukların zihinsel ve manevi dünyalarında izler oluşturacağını bu nedenle konuşmaya başlama ile birlikte din eğitiminin başlaması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Bazı katılımcılar ise çocuklara din eğitimi vermeye başlama zamanı olarak çocukların soru sormaya başladıkları okul öncesi dönemi işaret etmişlerdir. Örneğin K4 kodlu katılımcı düşüncelerini “*Ailede çocuk 4 yaşından itibaren soru sormaya başlıyor. Nasıl olduk, ilk nasıl vardık? soruları bile din eğitimiyle ilişkili.*” şeklinde açıklamıştır.

Yine K7 kodlu katılımcı “*Kendi çocuklarımdan tecrübelerimle 5-6 yaş buna müsait gibi mesela oğlum bu yaşlarda ölümü sorgulamaya*

başladı. 3-4 yaş da yoktu.” diyerek çocuklardaki doğal gelişim gereği ortaya çıkan sorular sorma, taklit etme gibi dinî içerikli ilgilerinin başladığı zamanı kriter olarak almanın doğru olduğunu düşünmektedir.

Benzer şekilde K15 kodlu katılımcı da çocukların soru sormaya başladıklarında din eğitimi almaya hazır hale geldiklerini ancak din eğitiminin içerik ve form değiştirerek her yaşta farklı şekillerde verilmeye devam etmesi gerektiğini şu cümleleriyle ifade etmiştir: *“İnanç boyutu mutlaka Yaratıcıyı sormaya başladığında verilmeli. Çok basit sorularla çok zor sorular sorabiliyorlar. İbadet, namaz duaları, okul çağıyla birlikte verilmeli diye düşünüyorum. Ergenlikte kimlik arayışıyla birlikte yeniden işin metafizik ve felsefi boyutu sorgulanmaya başlar. O zaman da ona uygun olmalı.”*

K3, K9, K10 ve K13 kodlu katılımcılar ise din eğitiminin ahlaki boyutunun çok küçük yaşlardan itibaren verilmesini ancak bilgi öğretiminin okul çağlarında olması gerektiğini düşünmektedirler. *“İlkokul seviyesi ideal gibi geliyor. İlkokula başlayan çocuk okuma yazmaya konsantre olabiliyor. Din de bir konsantrasyon işi. Bu nedenle 6-7 yaş başlamak için uygun. Öncesinde sadece görme yoluyla öğrenme sağlanabilir.”* (K10). Aynı şekilde K12 kodlu katılımcı da din eğitiminin bilgi öğretimi ve yaşantı olarak farklı zamanlarda verilebileceğini şu cümleleriyle dile getirmiştir: *“Evde din yaşıyorsa çocuk onu zaten izleyerek alıyor ama anlatmak anlamında kavramları anlayabildiği zaman olmalı. O yüzden 7 yaş ideal gibi.”*

Yukarıda katılımcıların ifadelerinde de açıkça görüldüğü üzere akademisyen anneler çocuklara yönelik din eğitimine başlama zamanı konusunda farklı dönemlere işaret etmişlerdir. Bazıları annenin hamilelik dönemini, bazıları çocukların konuşmaya başladıkları çağı, bazıları çocukların soru sormaya başladıkları yaşları, bazıları ise çocukların ilköğretime başlangıç yaşını din eğitimi için uygun bir zaman olarak düşünmektedirler. Ancak tüm katılımcıların fikirleri birlikte değerlendirildiğinde genel olarak din eğitiminin ilkokul çağından daha önce başlaması gerektiğine ilişkin görüşler daha yoğunluktadır. Akademisyen annelerin tamamının hemfikir oldukları husus çocukların eğitiminde bireysel özelliklerinin dikkate alınması ve ahlaki değerlerin çok küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerektiğidir.

Her çocuğun gelişimi birbirinden farklı olmakla birlikte genel olarak dinî gelişim bakımından soru sorma çağı 3-6 yaş dönemidir.²² Çocuklar bu yaşlarda her konuda olduğu gibi Allah, ölüm, cennet, melek gibi çevresinde duyduğu dinî kavramlar hakkında çok fazla sorular sorar. Bu sorma aslında sorgulamaksızın sadece merak etme dürtüsü ile yapılmaktadır. Çocukluk dönemi dinî gelişim özelliklerinden olan kolay inanırılık²³ sebebiyle de söylenenlere hemen inanır ve ona göre bir tasavvur geliştirirler. Bu nedenle bu dönem çocuklarının sorularına önceden hazırlıklı olmak, basit, kısa, kafa karıştırıcı olmayan, çocuğu tatmin edici yeterlikte cevaplar vermek önemlidir.²⁴ Özdemir tarafından 30 ebeveyn ile yapılan nitel çalışma sonucunda da din eğitime başlama yaşını katılımcıların büyük çoğunluğu (%67) erken yaşlardan itibaren yani okul çağından önce; %27'si okul çağı ve sonrası olarak düşünmektedirler.²⁵ Akto ve Akto'nun okul öncesi öğretmenleriyle yaptığı başka bir çalışmada da katılımcıların yarısı din eğitime başlama zamanı olarak okul öncesi döneme işaret etmektedirler.²⁶

496 | db

Din eğitiminin okul öncesinde verilmesini uygun görmeyen katılımcıların daha çok din eğitiminin öğretime konu edilen bilgi boyutunu düşünerek, çocuklarda zihinsel yetilerin gelişmemesini dikkate alarak böyle bir cevap verdikleri anlaşılmaktadır. Oysa din eğitimi salt kavrama, bilme, anlama gibi bilişsel yönü olan bir eğitim türü olarak değerlendirilemeyeceği için çocuklara din eğitimi vermek için soyut düşünme yaşının gelmesini beklemek gerekli değildir. Allport, "Kişiliğin hiçbir birimi dinî gelişim kadar karmaşık değildir" der.²⁷ Yaş, psiko sosyal ve kültürel özellikler, tutum ve davranışlar, ilgi ve merak gibi bireye ait her durum dinî gelişimi etkilemektedir. Bu nedenle bireysel özellikler belirleyici olup çocukların yaşlarına ve gelişimlerine paralel olarak duyuşsal veya bilişsel yönü öne çıkartılmak suretiyle çeşitli şekillerde din eğitimi verilebilir. Örneğin okul öncesi dönem daha çok duygusal ağırlıklı, ergenlik döneminde ise

²² Mehmet Akif Kılavuz, "Çocukluk Döneminde Dini Sorular", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 379-382.

²³ İsmail Arıcı, "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Din Eğitimi*, ed. İbrahim Turan & Bayramali Nazıroğlu (Ankara, 2018), 224.

²⁴ Nurullah Altaş - İsmail Arıcı, "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci", *Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü & Nurullah Altaş (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 48-79.

²⁵ Ömer Özdemir, "Ebeveynlere Göre Ailede Çocuğun Din Eğitimi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (2019), 313-344.

²⁶ Semra Akto - Akif Akto, "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerini Araştırma", *e-Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 2/2 (2017), 1096-1121.

²⁷ Köylü - Oruç, *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, 48.

bilişsel ağırlıklı dinî eğitim daha etkili ve gereklidir. Ayrıca aile içinde oluşan dinî atmosfer, doğumdan itibaren çocukların tenneffüs ettiği doğal bir eğitim kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Aile İçinde Yapılan Din Eğitimine İlişkin Bulgular

“Aile içinde çocuklarınıza yönelik din eğitimi veriyor musunuz? Cevabınız evet ise bu konuda neler yapıyorsunuz?” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında geleneksel dinî pratiklerin revaçta olduğu görülmektedir. Örneğin K5 kodlu katılımcı “4-6 yaş Kur’an kursuna gitmesiyle Kur’an ve dinî bilgiler öğrendi. Evde takviye ettik. Her akşam dua ezberi, yüzüne Kuran okuma, babasıyla ilahi söyleme yapılır.” derken; K7 kodlu katılımcı da “Mesela her gece dua etmeden yatmıyoruz. Namaz dualarını tekrarlıyoruz, annemle beraber namaz kılıyorlar, onu taklit ediyorlar, tespih çekiyorlar, Yasin okuyunca onların da dinlemesini sağlıyorum.” demiştir.

K10 kodlu katılımcı din eğitimine dair yaptıklarını şu cümleleriyle belirtmektedir: “Kuran harflerini tanıtıyorum, nasıl namaz kılınır, oruç tutulur? Dua ezberletiyorum, ama çok sıkı bir eğitim değil. Ben tespih çekerken ya da dua ederken beni görüyor.” Katılımcının cümlelerinde açıkça görüldüğu gibi geleneksel olarak ilk akla gelen dinî bilgi ve pratikler din eğitimi kapsamında verilmeye çalışılmaktadır.

Bazı katılımcılar ise din eğitimi kapsamında çocuklarının zihinlerinde dine ilişkin anlamlı/olumlu şemalar oluşturmaya çabaladıklarını belirtmişlerdir. Örneğin K4 kodlu katılımcı “Soru üzerinden gidiyoruz. Teorik bilgi aktarmıyoruz. Düşünmesini sağlayacak sorular ya biz soruyoruz ya da kendisi zaten soruyor. Merak ettiği şeyleri tatmin edici şekilde cevaplıyoruz.” derken benzer şekilde K3 kodlu katılımcının ifadeleri ise şöyledir: “Eşim ve annem namaz kılıyor, bunlara şahit oluyor. Eşim ve ben dine dair korku oluşmasını istemediğimizden, soyut somut ayırımına gelene dek taklit etsin, dinî değerleri duyusun istiyoruz ama ciddi bir biçimde günah, haram kavramlarını anlatmayı doğru bulmuyoruz.”

Bazı katılımcılar ise bu soruyu yanıtlarken somut olarak tek tek neler yaptıklarından ziyade genel olarak din eğitimi felsefelerini öne çıkartmayı tercih etmişlerdir. Örneğin K6 kodlu katılımcı “Bize Allah kızar, Allah çarpar diyerek öyle öğretilmişti. Ben tam tersini yapmaya çalışıyorum. Allah sever, Allah affeder, Allah bizi korur, Allah bundan hoşlanmaz gibi şeyler söylüyorum. Allah’ı sevmesini sağlamaya çalışıyorum.” demektedir. Katılımcının ifadelerinde açıkça görüldüğu gibi çocuklarına yönelik din eğitimi adına vermeye çalıştığı en temel hu-

sus, Yaraticının affedici, koruyucu, şefkatli yönüne dikkat çekerek Yaraticıyı sevmelerini sağlamaktır.

Din eğitimine dair bütüncül bir yaklaşımı benimseyen bazı katılımcılar ise inanç, ibadet ve ahlak boyutuyla ilgili somut örnekler vermek suretiyle soruyu cevaplandırmışlardır. Örneğin K12 kodlu katılımcının konu ile ilgili açıklamaları ise şu şekildedir: “*Namaz surelerinin ezberi, namazın kılınışı, abdest ve gusül, dualar ve anlamını vermeye çalışıyorum. Yazın kurslara gönderiyorum. Özel gecelerde yanıma alıp, birlikte dualara iştirak ediyoruz. Ramazan'da televizyonda ilgimi çeken sohbet programlarını açıyorum. Farz olan şeylerle ilgili bilgileri vermeye çalışıyorum. Ayrıca doğruluk, dürüstlük gibi ahlaki değerleri davranışlarımızla örneklendirmeye çalışıyoruz.*”

Benzer şekilde K15 kodlu katılımcının soru karşısında verdiği cevap ise şu şekildedir: “*Şu anda zaten bir Yaraticı fikri kendiliğinden doğuyor, ben özellikle söylemiyorum. Onu artıracak ya da zayıflatacak bir şey yapmamaya özen gösteriyorum. Diğer yandan birkaç küçük namaz duası öğrenmesini sağlıyorum. Ahlak boyutunu çok çok önemsiyorum.*” Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı gibi kendisinin henüz okul öncesi çağındaki çocuğuna doğrudan bir yönlendirme yapmaksızın onda gelişen inancı gözlemlediği, küçük duaları ezberlemesine yardımcı olduğu ve özellikle dinin ahlaki boyutunu önemseyerek model olduğu görülmektedir.

“*Kuran okumayı öğretmeye çalıştım. İnternette çocuklara yönelik dini hikâyeleştirerek anlatan, dinî karakterleri canlandıran eğitici etkinlikler buldum. Oyunlarla, drama yöntemiyle aktarmaya çalıştım. Çocuk ihtiyaç duydukça verme gereği duydum. Merak ettikçe, sordukça. Onların yaş düzeyine indirgeyip, korkutmadan sevdirecek aktarmaya çalışıyorum. Namazlarımı yanlarında kılıyorum.*” (K1)” diyen K1 kodlu katılımcının da çocuklarının ihtiyacına uygun şekilde hareket etmeye gayret gösterdiği anlaşılmaktadır. Eğitimci kimliğiyle oyun, drama, eğitici etkinlikler gibi çağdaş eğitim yöntemlerini aile içinde verdiği din eğitiminde işe koşması dikkat çekmektedir.

Din eğitimini ahlak eğitimi ile eşdeğer gören bazı katılımcılar ise yaptıklarını şu cümlelerle özetlemişlerdir: “*Yardımlaşmayı öğrettim, başkalarını düşünmeyi, şükür duygusunu, sabrı, beklemeyi, yokluğu öğrettim. Aslında hayatın kendisini öğretmeye çalıştım.*” (K9)

Bazı katılımcıların ise ailede verdikleri din eğitimine ilaveten çocuklarını din eğitimi veren kurumlara göndermek suretiyle destekledikleri görülmektedir. Örneğin K13 kodlu katılımcı “*Okul öncesinde*

örgün din eğitimi almasını sağladım, kitaplar aldık okuduk, hikâyelerle tanıştırdık. Ben okul öncesi dönemde çocuğumu Diyanet'in açtığı kurslara göndermiş olmaktan dolayı çok mutluyum."

Katılımcıların çoğu özellikle rol model olmak suretiyle çocuklarına din eğitim verdiklerini belirtmişlerdir. Konuyla ilgili örnek katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

"Kibirsizlik, önyargısızlık, hoşgörü, bu zihniyette büyütme çalışıyorum. Çocuğuma doğru, dürüst ve ince olmayı öğrettim. Küçükken israfın günah olduğunu öğretmişim. Okuldaki bütün muslukları, ışıkları kapatıyordu." (K14)

"Olabildiğince rol model olmaya çalışıyorum. İbadet, aile ilişkileri, iş yaşantısı, 2,5 yaşındaki kızım beni namaz kılarken taklit ediyor mesela. Rol model olmayı çok önemsiyorum. Benim ailem bana örnek olmuşlardı." (K6)

"Ahlaki anlamda rol model olduğumu düşünüyorum. Bir karıncaya bile zarar vermemeleri gerektiği konusunda, dürüstlük, cömertlik konusunda ki annem babamdan kazandığım en önemli özellik bu. Perşembe günlerinde Yasin okuyarak örnek oluyorum. Eşim de öğlumu cumaları yanında götürüyor." (K7)

Yukarıdaki katılımcı ifadelerinin tümüne bakıldığı zaman akademisyen annelerin çocuklarına başta ahlaki değerlerin kazandırılması olmak üzere inanç, dua ve ibadet konularında da yaşlarına ve gelişim seviyelerine uygun olarak eğitim vermeye gayret ettikleri, sevgiye dayalı bir yaklaşım benimsemek suretiyle en azından dine yönelik olumlu bir bakış açısı kazandırmaya çalıştıkları görülmektedir. Ailenin dine ve dinî değerlere karşı tutumu çocuğun tutumunu da doğrudan etkilediğinden²⁸ bu sonuç gelecek nesillerin din ile kuracakları ilişki bakımından oldukça önemlidir.

Katılımcıların Din Eğitiminde Önceledikleri Hususlara İlişkin Bulgular

Katılımcılara yöneltilen "Çocuklarınıza din eğitimi verirken öncelediğiniz en önemli hususlar nelerdir? Çocuklarınızın din eğitimi kapsamında kazanmasını istediğiniz en önemli tutum ve davranış nedir?" sorularına verilen yanıtlardan bazıları aşağıda alıntılanmıştır.

Katılımcılardan çoğunun çocuklarına din eğitimi verirken ilk sıraya sevgiye dayalı bir Allah inancını yerleştirdikleri görülmektedir.

²⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler* (Ankara: TDV Yayınları, 1990).

Örneğin K7 kodlu katılımcı "*Özellikle sevdirmek, O'nu sevsinler, O'nun tarafından korunduklarını, kolladıklarını bilsinler istiyorum. Bunun karşılığında da ona ibadet etmemiz gerektiğini öğretmek istiyorum.*" diyerek din eğitiminde sevgi temalı bir Allah inancını öncelendiğini, ibadet anlayışının da bu inancın üzerine inşa olacağına inandığını vurgulamaktadır. K6 kodlu katılımcı da "*İlk olarak Allah'ın bizi yarattığına inanmasını, O'nu bilmesini isterim. Kuran-ı Kerim'i onun sözleri olarak kabul etmesini ve o doğrultuda hayatını dizayn etmesini isterim. Dürüstlük, aile hayatı, iş hayatı, insan ilişkileri yani günlük ve ahiret hayatını etkileyecek davranışlarına dikkat etmesini isterim.*" diyerek önceliği başta Allah inancı olmak üzere itikadi konulara verirken, ardından ahlaki ve İslami ilkelere uygun bir yaşam tarzının altını çizmiştir.

Benzer şekilde K1 kodlu katılımcı da "*Dini görev gibi değil, içten gelerek yapmasını sağlamak için önce Allah'ı sevmelerini sağlamak. Korkutmadan, sevdirek dini anlatmak.*" diyerek dinin içten gelen bir duyguyla yaşanması için çocuklara din eğitimi verirken Allah sevgisini öncelendiğini vurgulamıştır.

500 | db

K12 kodlu katılımcı ise çocuklarına vermek istediği en temel din eğitimin güzel ahlak, sağlam bir Allah inancı ve Allah sevgisi olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: "*Vicdanlı, dürüst, düzgün ahlaklı bireyler olması. Allah'ın varlığını bilmeleri, O'nun sevgisiyle donanmalarının kendilerini yalnız hissetmemelerini sağlayacağına inanırım.*"

Konuyla ilgili olarak "*Din hayatın içinde, Allah'ın varlığını kabul etmek yani inanç en önemli mesele ama bunun yanında toplumsal yaşayış açısından da çok önemli. İyilik, doğruluk, erdemler, dinin kuralları arasında. Din eğitimi deyince dua ve sure ezberi, Kuran okumayı öğretmek aklıma gelmiyor benim. Hırsızlığın neden kötü olduğunu anlatmak da din eğitiminin parçası.*" diyen K4 kodlu katılımcı da inanç ile ahlak arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Katılımcının din eğitimi inanç eğitimi ile beraber ahlak eğitimi de içeren bütüncül bir eğitim olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Yine K9 kodlu katılımcı da öncelendiği hususları belirtirken "*Ahlaklı olmak, inançlı olmak en çok önemsendiğim. Ayrıca namaz kılmasını, Kuran okumasını, dua etmesini bilsin, ibadetlerini yapsın isterim.*" diyerek ahlaklı ve inançlı olmayı ilk sıraya yerleştirmiştir.

K10 kodlu katılımcı da "*Farz olan ibadetlerini düzenli yapmasını isterim. Ahlaki yönden doğru, dürüst ve insanlığa faydalı bir insan olması en büyük temennim.*" derken farz ibadetleri yerine getirme,

güzel ahlaklı ve topluma faydalı birey olma gibi özellikleri önemli gördüğünün altını çizmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu en fazla ahlak temasını ön plana çıkarmışlardır. Örneğin K11 kodlu katılımcı "*Benim en çok istediğim okulda, işte, tüm yaşantısında karşısındakini düşünen, vicdanlı biri, ahlaklı olması.*" demek suretiyle ahlaklı olmayı özellikle vurgulamıştır. "*Evensel değerlere sahip, iyi, ahlaklı, erdemli bir insan olmasını isterim. İbadetleri kendi tercihine bırakırım.*" diyen K3 ve "*Ahlaklı, güvenilir, tutarlı olması*" diyen K5 ve "*Karakteri sağlam, iyi bir insan olmasını öncelerim.*" diyen K4 kodlu katılımcılar da ahlakı öne çıkaran akademisyen annelerdendir.

Din eğitimini ahlak eğitiminden ayrı görmeyen K13 kodlu katılımcı "*Ben din eğitimine ahlak eğitimiyle birlikte insana saygıyla, merhametle başlıyorum. Karıncaya dikkat etmek, çiçeği koparmamak veya bir insanı kırmamak, paylaşmak. Dürüst, insan ilişkilerinde saygılı olmasını, yaptığı işte çıkar gözetmemesini, ahlaki değerlere sahip, erdemli bir insan olarak yaşamasını isterim. Belli değerlere sahip olmazsa ne kadar başarılı da olsa hem aileye hem topluma hayır getireceğini düşünmüyorum. Bu yüzden dinî eğitimi merkezde görüyorum.*" demek suretiyle çocuklarına yönelik din eğitimini ahlaki kazanımlara ağırlık vererek çok hassas ve geniş bir perspektifte ele almıştır.

K2 kodlu katılımcı ise çocuklarında yaşantıya dönüşmüş erdemli davranışları kriter olarak görmekte ve dinin teknik bir bilgi yığınından öte hayata akseden yönlerine öncelik verdiğini şu cümleleriyle ifade etmektedir: "*Çocuğumun mutlu anlarında şükür, sorunla karşılaştığında sabır aklına gelebiliyorsa, benim için bu hiçbir bilginin oluşturamayacağı mutluluk demektir. Bu nedenle Din derslerinden düşük alması, ya da teknik açıdan bilgi eksikliğinin olması hiç önemli değil. Tek başına bilgi değil, bildiğinin hayatta karşılığı, bir anlamı varsa asıl değerli olan budur.*"

Çocuğuna din eğitimi verirken doğru bilgiyi öne çıkaran K8 kodlu katılımcı "*Doğru bilgi almasını, anlayarak ve bilerek din eğitimi almasını istiyorum.*" diyerek ezber ve taklide dayalı bir dinden ziyade anlamlı öğrenmeyi merkeze alan bir din eğitimi yaklaşımını benimsediğini göstermektedir.

Yukarıdaki katılımcı ifadelerinde açıkça görüldüğü üzere akademisyen annelerin çocuklara yönelik din eğitiminde öncelikledikleri ortak tema ahlaki değerlerdir. Katılımcıların hemen hepsi cümlesinin

bir yerinde ahlaka atıf yapmak suretiyle din eğitiminden salt inanç ya da ibadet öğretimini anlamadıklarını ortaya koymuşlardır. İyilik, merhamet, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, adalet vb. gibi temel değerlerin önemi cümlelerin arasına serpiştirilmiştir. Ebeveynlerle yapılan bir başka araştırmada da çocukların ahlaki gelişim alanı aileler tarafından en fazla önemsenen alan olarak tespit edilmiştir. Aynı araştırmada ebeveynlerin %93,3 gibi çok büyük bir kısmı çocuklarının ahlaki gelişimi için ev ortamında çeşitli etkinlikler yaptıklarını da belirtmişlerdir.²⁹ Bu çalışmada da ailelerin en fazla rol model olmak suretiyle çocuklarına ahlaki değerleri kazandırmaya çalıştıkları belirlenmiştir.

Katılımcıların Çocuklarından Gelen Dinî Sorular Karşısındaki Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bir çocuğun ebeveynine soru sorabilmesi ebeveynleri tarafından merakının törpülenmediği, fikirlerine önem verildiği ve saygı duyulduğu bir ortamın sağlandığı anlamına geldiği gibi çocuk için ebeveynin güvenilir kaynak olarak görüldüğü anlamına da gelir. Dinî konular hakkında sorulan sorulara tatmin edici cevaplar alan çocukların dinî gelişimleri daha sağlıklı olur. Buna mukabil sorularına cevap verilmeyen, soruları geçiştirilen ya da tatmin edici yanıtlar alamayan çocukların merak ettiği konu hakkında yanlış bilgi edinmesi ya da konuya olan ilgisini kaybetmesi ihtimali ortaya çıkabilir.³⁰ Bu nedenle çocuklardan gelen dinî içerikli sorulara verilecek cevapların içeriği, çocukların gelişim düzeyine uygunluğu, çocukların meraklarını giderip gidermediği gibi hususlara dikkat edilmesi oldukça önemlidir.

Çocuklardan gelen zorlayıcı dinî sorular karşısında katılımcıların tutum ve davranışlarını tespit etmek için kendilerine “Çocuklarınızdan cevabını bilmediğiniz dinî bir soru geliyor mu? Geliyorsa ne yapıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

K1 kodlu katılımcı “*Şu işimi yapayım o zaman cevaplarım deyip araştırıp öyle cevaphıyorum. Bazen ben bunu bilmiyorum birlikte araştırırım diyorum, birlikte bakıyoruz.*” diyerek bazen zaman kazanarak araştırma sonrası yanıtladığını bazen de bilmediğini açıkça söyleyip birlikte araştırdıklarını belirtmiştir. Benzer şekilde “*Ölümü sorduklarında çok hazırlıksızdım. Ürkütmeden doğruyu nasıl verebilirim konusunda düşündüm. O zaman ‘şu an saat geç oldu ben size*

²⁹ Alpaydın vd., *Çocukların Dini Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları*, 16, 53.

³⁰ Hasan Dam, “Çocukluk Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010), 13–64.

bunu yarın ayrıntılı bir şekilde anlatacağım' diye geçiştirdim. Bir sonraki gün araştırdım, o sormadan ben anlattım." diyen K7 kodlu katılımcı da önce zaman kazandığını ama sonrasında muhakkak o sorunun cevabını araştırarak çocuğuna geri dönüt verdiğini vurgulamıştır.

Yine *"Bilmediğimi söylerim çekinmem. Araştıralım derim, internete bakar söylerim."* diyen K9 ve *"Direkt olarak bilmediğimi söylüyorum sonrasında buna bir bakalım diyorum. Çocuğun sorusu vesile olmuş oluyor, araştırıp bakıyoruz."* diyen K13 kodlu katılımcıların her ikisinin de çocuklarından gelen cevabı bilinmeyen sorular karşısında çocuklarına bilmemenin doğal olduğunu önemli olan şeyin bilmediğini araştırıp öğrenmek olduğu mesajını bizzat uygulayarak verdiklerini görmekteyiz.

Çocuğuna karşı açık olan ve söyleyeceği cümlelere oldukça dikkat eden K4 kodlu katılımcı da düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir: *"Cevabını bilmediğimiz soru olmuyor da ona nasıl izah edeceğimizi bilmediğimiz sorular oluyor. Kafasında yanlış bir şey oluşturmaktan endişe ettiğimiz durumlar oluyor. Mesela şeytan, cehennem kavramlarını nasıl versek diye çok düşünüyoruz. Çok sıkıştığımızda 'şu anda bunu sana açıklayamayacağım bana biraz zaman ver ben biraz araştırayım' diyorum. Çok ciddi araştırmalar yapıyoruz."* Görüldüğü gibi katılımcı çocuğunun zihninde yanlış şemalar oluşturmaktan endişelendiğinden dolayı açıklama yaparken çok fazla titizlenmekte ve detaylı araştırmalar yapmaktadır.

11 ve 16 yaşlarında iki çocuğu olan K12 kodlu katılımcı çocuklarının kendisine yönelttikleri sorular karşısındaki yaşananları şu şekilde ifade etmiştir: *"Her ikisi de bana soru sormaya çalıştığında içlerine bir kaygı giriyor. Sorarsam günah olur mu? Dinden çıkmış olur muyum? 'Dinimiz sorgulamayı emrediyor' diyorum. Küçük çocuğum ısrar ederse soruyor. Onlar ispat istiyorlar ama ispatlanacak şeyler değil. Örneklerle açıklamaya çalışıyorum, geçmiş insanlardan, tarihten örnekler veriyorum, ama yetersiz kalıyorum."* Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı üzere sorgulama yaşında olan çocuklarında dinî konularda soru sormaya çekinme tutumu gelişmiş durumdadır. Bu tutumun oluşmasında çeşitli faktörler rol oynamış olabilir. Ancak çocukların bu çekincelerinin farkında olan annenin *'Dinimiz sorgulamayı emrediyor'* diyerek onları soru sormaya teşvik etmesi ve yeterli olmadığını düşünse bile tatmin edici cevaplar vermeye çabalaması oldukça önemli bir detaydır.

Bazı katılımcıların ise çocuklarının soruları karşısında dikkat ettikleri en önemli hususun doğru bilgi vermek olduğu anlaşılmaktadır. Mesela K3 kodlu katılımcı *“Yanlış söylememeye çok özenirim. Bilsem bile bir daha bakıp sonra cevaplayayım derim.”* derken K11 kodlu katılımcı da *“İlk önce araştırırım, emin olurum emin olunca ona açıklarım. Araştırmalarıma rağmen bulamamışsam o konuda bilgi sahibi güvenebileceğim kimse ondan yardım alıyorum. Akrabalarımından, hocalarımdan yardım alıyorum. Araştırmadan cevap vermiyorum. Benim içime sinmeyince yarım yamalak açıklamam. Bu konuda titizim. Doğru kaynaklara ulaşmaya çalışıyorum.”* şeklinde açıklama yapmıştır. Her iki katılımcının da verecekleri cevapların doğruluğuna emin olduktan sonra açıklama yapmaları çocuklarında sahil bilginin peşinden koşma, bidat ve hurafe gibi batıl inançlara kapılmama, araştırma yapma tutumu geliştirmeleri bakımından oldukça anlamlı bir davranıştır.

K2 kodlu katılımcı ise çocukların soruları hakkında çocuklarla konuşmayı, yorumlamayı, soruların anlamını ve değerini çocukların fark etmesine yönelik çocukla birlikte düşünmeyi yöntem olarak kullandığını şu sözleriyle belirtmiştir. *“O esnada birlikte düşünerek yorumluyorum. Böyle olabilir, ya da bilmiyorum dediğim de oluyor. Saçma sorularla geldiğinde bile bu sorunun cevabının onun hayatında hiçbir pratik değerinin olmadığını ona göstermeye çalışıyorum. O zaman anlıyor ve ikna oluyor. Her türlü soruya insanın cevap veremeyeceğini, haddini ve sınırlılıklarını bilebilmesini öğretmek lazım.”*

Bazı katılımcılar da çocuklarını sorunun cevabını bildiğini düşündükleri yakınlarına yönlendirmeyi ya da çocukla birlikte araştırmayı tercih etmektedirler. Örneğin K5 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir: *“Babasına yönlendiriyorum. Ya da ‘hadi internetten beraber bakalım’ diyorum. Ona anlayacak şekilde evirip çeviriyorum.”* Yine K8 kodlu katılımcının *“Panikliyorum, önce bir duruyorum. ‘Bana düşünmem için zaman verir misin? Bilgilerimin içinden onun doğru cevabını sana anlatabileceğim şekilde bulmam lazım’ diyorum. Çocukları cevapsız bırakmamaya, onun merak duygusunu öldürmemeye özen gösteriyorum. Hadi internetten bakalım dediğimde heyecanla bekliyor. O nedenle bilmiyor olmak sorun değil birlikte aramak bazen keyifli hale gelebiliyor.”* şeklindeki açıklamasında temel vurgu çocuğun sorusunu önemsemek, mutlaka cevap vermeye özen göstermek ve seviyesine uygun şekilde aktarmak olmuştur.

K15 kodlu katılımcı ise çocuğunun zor soruları karşısındaki tutumunu şu şekilde aktarmıştır: *“Ben öncelikle duruyorum bu şu de-*

mek: 'Bana istediğini sorabilirsin, korkmuyorum. Bana her şeyi sorabilirsin ama her şeye cevap veremeyebilirim'. 'Ya ne güzel şeyler aklına geliyor ne güzel düşünüyorsun, harika' diyorum." Ruh sağlığı alanında akademisyen olan katılımcının, cevap vermekten ziyade, çocuğunun sınırsızca düşünebilmesi ve düşüncelerini soruları aracılığıyla ifade edebilmesi için gerekli psikolojik ortamı hazırlamayı daha fazla önemsendiği anlaşılmaktadır.

Bazı katılımcıların ifadelerinden ise zorlandıkları sorular karşısında konuyu değiştirmeyi tercih ettiklerini görmekteyiz. Örneğin *"Çocuğum 'Allah nerde? Biz onu neden göremiyoruz? Ölüncce cennette göreceğ miyiz? O'nu kim yarattı? Allah çok mu büyük? diye sorunca 'Oralara hiç girmeyelim, bunları şu an sorgulamayalım, büyüdükçe onları anlayacaksın diyorum'. En zorlandığım soru Allah'ı kim yarattı sorusu."* diyen K6 kodlu katılımcının okul öncesi dönemdeki çocuğundan gelen sorularına bakıldığı zaman bilişsel ve dinî gelişim açısından yaşıyla uyumlu sorular sorduğu anlaşılmaktadır. Ancak akademisyen annenin *"Oralara hiç girmeyelim, bunları şu an sorgulamayalım, büyüdükçe onları anlayacaksın diyorum"* sözleri cevap vermekte zorlandığı için geçiştirme/kaçış cümlelerinden yardım aldığını göstermektedir.

Yukarıda katılımcıların açıklamalarından anlaşıldığı gibi akademisyen annelerin çocuklarının sorularını önemsedikleri ve onları soru sorma noktasında cesaretlendirdikleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda çocuklarından gelen ve cevabını bilmedikleri sorular karşısında bilmediklerini açıkça söyledikleri ancak kendilerini ya da çocuklarını cevap arayışına sevk ettikleri görülmektedir. Özellikle çocuklara doğru bilgi vermek ve yaşına uygun açıklamalarda bulunmak için katılımcıların yalnız ya da çocukla birlikte araştırma yapmak, çocukları bilenlere yönlendirmek ve uygun seviyeyi yakalamaya çalışmak için azami çaba sarf ettikleri fark edilmektedir. Akademisyen annelerin bu davranışları çocukların din ile kurdukları/kuracakları ilişkinin sıhhati açısından son derece önemlidir. Zira çocukların ilgi ve merakları karşısında sabırlı, sevecen, araştıran, önem veren bir ebeveyn tutumu çocuklara hayat boyu rehberlik edecek bir zemin oluşturmaktadır. Çocukluk döneminde oluşmaya başlayan Tanrı Tasavvuru üzerine yapılan bilimsel araştırmalar hem anne hem de babanın duygusal sıcaklık eksenli tutumu ile Tanrı Tasavvuru arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya çıkarmaktadır.³¹

³¹ Hacıkeleşoğlu - Karaca, "Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma".

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada akademisyen annelerin ailede çocuğun din eğitimi konusundaki tutum ve davranışları ortaya çıkartılmıştır. Sinop Üniversitesi örnekleminde yürütülen bu araştırmanın verileri kendileriyle derinlemesine mülakat yapılan 15 tane akademisyen annenin görüşlerinden elde edilmiştir. Araştırma sonucuna göre araştırmaya katılan akademisyen annelerin tamamının ailede çocuğun din eğitimi almasını gerekli ve çocuklar açısından önemli bir ihtiyaç olarak gördükleri tespit edilmiştir. Katılımcılarla yüz yüze yapılan mülakatlar esnasında katılımcıların genel olarak aile içinde çocuklara yönelik din eğitimi konusunu değerli buldukları, bu konuda özenli ve duyarlı oldukları gözlenmiştir.

Katılımcıların tamamının kendi çocuklarının dinî gelişim alanını önemsedikleri ve çocuklarının yaş ve diğer kişisel özelliklerini dikkate alarak onların gelişim seyrine uygun şekilde eğitim vermeye özen gösterdikleri tespit edilmiştir.

506 | db

Akademisyen anneler çocuğa yönelik din eğitimi verilmeye başlama zamanını hamilelikten itibaren, konuşmaya başlama yaşı, okul öncesi dönem ve ilköğretime başlama yaşı gibi farklı dönemlere işaret etseler de çoğunun görüşü ilkökula başlamadan önce din eğitimi- ne başlanmış olması gerektiği yönündedir. Din eğitiminin çok erken verilmesini uygun görmeyenlerin gerekçesi daha çok çocuklarda zihinsel yetilerin tam olarak gelişmemesi durumudur.

Akademisyen annelerin çocuklarına başta ahlaki değerlerin kazandırılması olmak üzere inanç, dua ve ibadet konularında yaşlarına ve gelişim seviyelerine uygun olarak eğitim vermeye gayret ettikleri, sevgiye dayalı bir yaklaşım benimsemek suretiyle en azından dine yönelik olumlu bir bakış açısı kazandırmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların aile içinde dinî ve özellikle ahlaki değerleri yaşayarak çocuklarına rol model oldukları, çocuklarının sorularını ciddiye alarak cevaplamaya çalıştıkları, dinî eğitim veren kurumlara göndermek suretiyle eğitimlerini destekledikleri, gündelik yaşamda sıklıkla yapılan uyku, yemek vb. gibi dualara çocuklarını iştirak ettirdikleri görülmektedir.

Akademisyen annelerin çocuklara yönelik din eğitimi verirken öncelikledikleri hususların başında sevgiye dayalı bir Allah inancının yerleştirilmesi gelmektedir. Katılımcıların tamamının vurguladığı ortak konu ise çocuklara ahlaki değerlerin kazandırılmasıdır. Bu sonuç katılımcıların din eğitiminden salt inanç ya da ibadet öğretimi-

ni değil güzel ahlaka sevk eden bir eğitimi anladıklarını ortaya koymaktadır.

Akademisyen annelerin tamamının çocuklarının sorularını önemsedikleri ve onları soru sorma noktasında cesaretlendirdikleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların özellikle okul öncesi dönemde dinî içerikli soruları cevaplandırırken zorlandıkları görülmektedir. Katılımcıların pek çoğunun çocuklarından gelen ve cevabını bilmedikleri sorular karşısında bilmediklerini açıkça söyledikleri fakat yalnızken ya da çocuklarla birlikte konuyu araştırıp cevapları çocuklarla paylaştıkları görülmektedir. Bu esnada internetin önemli bir kaynak olarak sıklıkla kullanıldığı da tespit edilmiştir.

Araştırmanın tüm bulguları göz önüne alındığında eğitim seviyeleri yüksek olan akademisyen annelerin meslekleriyle uyumlu olarak çocukların gelişim özelliklerini dikkate aldıkları, doğru bilgiyi ve uygun üslubu önemsedikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların din eğitimi çocukların iyi yetişmesi ve güzel ahlaklı olması noktasında önemli bir enstrüman olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Çalışmadan elde edilen veriler ışığında şu önerilere yer verilebilir:

db | 507

1. Çocukluk döneminde hangi yaş grubunda hangi dinî içerikli eserlerin okutulabileceğine ilişkin tanıtım kaynaklarına ihtiyaç vardır. Bu konuda çalışmalar yapılabilir.
2. Çocukluk dönemi din eğitimine ilişkin daha somut örnekler ortaya koymak için çocukların kendileri ve ebeveynleri üzerine nitel araştırmalar yapılabilir.
3. Üniversite camilerinde verilen yaz Kur'an kursları çeşitli eğitim yöntem ve tekniklerini içerecek şekilde yapılandırılmalıdır.
4. Yaz Kur'an kursları daha fazla pratik ve etki gücü yüksek sosyal etkinliklerden oluşmalıdır.
5. Üniversitelerde ilahiyat fakülteleri ile diğer fakültelerde görev yapan akademisyenlerin sosyal ve akademik paylaşımlarını artıran faaliyetler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, Süleyman. "6-12 Yaş Arası Çocukların Dinî ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 1 (2020), 111–138. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd/issue/55547/726104>
- Akto, Semra - Akto, Akif. "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Din Eğitimi Hakkındaki Görüşlerini Araştırma". *e-Sarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)* 2/2 (2017), 1096–1121. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.342147>
- Alpaydın, Yusuf vd. *Çocukların Dini Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları*. ed. Süleyman Güder. İstanbul: İlke Yayınları, 2015.
- Altaş, Nurullah - Arıcı, İsmail. "Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci". *Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü & Nurullah Altaş. İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Baskı., 2016.
- Apaydın, Halil Yunus. "İslam Hukukunda Aile". *Günümüzde Aile*. 135–150. İSAV Yayınları, 2007.
- Arıcı, İsmail. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. ed. İbrahim Turan & Bayramalı Nazıroğlu. 221–234. Ankara, Bilay Yayın., 2018.
- Armaner, Neda. "Din Eğitiminde Psikolojinin Önemi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/ (1978), 215–220.
- Baker, Cynthia vd. "Method Slurring: The Grounded Theory/ Phenomenology Example". *Journal of Advanced Nursing* 17/ (1992), 1355–1360.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?" *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368–388.
- Başkale, Hatice. "Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlilik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 9/1 (2016), 23–28.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Dam, Hasan. "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. 13–64. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Baskı., 2011.
- Ege, Remziye. "Ailede Din Eğitimi". *Din Eğitimi El Kitabı*. ed. Recai Doğan & Remziye Ege. 359–374. Ankara: Grafiker Yayınları, 4. Baskı., 2016.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman. "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü". *KADEM: Kadın Araştırmaları Dergisi* III/1 (2017), 39–60.
- Hacıkeleşoğlu, Hızır - Karaca, Faruk. "Ebeveyn Tutumlarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *DEUIFD*, 195–236.
- Işık, Ece - Semerci, Çetin. "Eğitim Alanı Nitel Araştırmalarında Veri Üçgenlemesi Olarak Odak Grup Görüşmesi, Bireysel Görüşme ve Gözlem". *Turkish Journal of Educational Studies* 3/6 (2019), 53–66.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın, 17. Baskı., 2007.
- Kimter, Nurten - Kelimeler, Anahtar. "İlgili- Seven Anne- Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine". *Dini Araştırmalar Dergisi* 18/46 (2015), 9–44.
- Kılavuz, Mehmet Akif. "Çocukluk Döneminde Dinî Sorular". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998.
- Kocabıyık, Oya Onat. "Olgu Bilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma". *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/6 (2016), 55–66.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.
- Merriam, Sharan B. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. ed. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- Özdemir, Ömer. "Ebeveynlere Göre Ailede Çocuğun Din Eğitimi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/47 (2019), 313–344. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuifd/issue/50273/544142>
- Özen, Muhyettin. "İlkokul Dönemi Çocuklarının İnanç Tutumlarının oluşmasında Anne ve Babaların Rolü". *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3/5 (2018), 117–140.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*. Ankara: TDV Yayınları, 1990.
- Tetik, Hayati. "Anne Baba Tutumları ve Ailede Çocuğun Dinî Gelişimi". *Universal Journal of Theology* 5/ (2020), 135–171. <http://orcid.org/0000-0002-6131-0272>

- Tunçeli, Hilal İlknur - Zembat, Rengin. “Erken Çocukluk Döneminde Gelişimin Değerlendirilmesi ve Önemi”. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi* 3/3 (2017), 1–12.
- Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 32. Basım., 2010.

Religious Education of the Child in the Family with the Eyes of Academician Mothers*

Ayşe İNAN KILIÇ**

Extended Abstract

Family is highly significant in revealing and maturing the latent powers of children who came into the world with great potential. Because families support the physical, cognitive, spiritual, and social development areas necessary for children to be healthy adults. In particular, mothers play the most active role in every stage of children's financial and spiritual development for a long time, especially in the first years of life when life schemas are formed. Through the bond and communication they establish with their children; mothers can directly affect the formation and development of their mental and spiritual abilities such as speaking, thinking, imagining, loving, confident, and believing.

The problem of this research is "What kind of attitude and behavior do academician mothers have about religious education for children in the family?" poses a question. Within the framework of this general problem, answers to the following questions were sought in the research: Do academic mothers see religious education for their children as a requirement? What concretely do academician mothers do while giving religious education to their children within the family? What issues do academician mothers prioritize when teaching their children religion? In which aspects do academician mothers have difficulties giving religious education to their children?

The purpose of this research; study aims to reveal the attitudes and behaviors of academician mothers about religious education in the family in line with their views. This study is a survey model, and it has been tried to be described as it exists without the effort of changing and influencing the opinions of academic mothers on the subject.

Phenomenology, one of the qualitative study patterns, was used in the research. Although data are obtained from a few people who have experienced the phenomenon in phenomenological studies, detailed information is received. The overall size of the study group in such studies varies between 10 and 15 people. In qualitative studies, purposive sampling methods are mainly used because the sample must be suitable for the research subject rather than the representativeness of the universe. The study group of this research consists of 15 people determined by the same method.

A face-to-face interview was used as a data collection technique in the research, and a semi-structured interview form was used as a data collection tool. The interviews were recorded via mobile phones with the consent of the participants, and deciphering was carried out as soon as the interviews were done. After the deciphering process was completed, the participant's answers were grouped under the headings of the subject.

* The permission of Sinop University Human Research Ethics Committee, dated 03.02.2021 and numbered 2021-9, was obtained for the collection of research data.

** Asst. Prof., Sinop University, Faculty of Theology, Department of Religious Education, Sinop, Turkey, ainan@sinop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6079-7432>.

The researcher then interpreted the grouped themes with the descriptive analysis technique.

According to the research results, it was determined that all of the academician mothers who participated in the research considered it necessary for the child to receive religious education in the family and an essential need for the children.

It has been determined that all of the participants care about the religious development of their children and take care to provide education by the developmental course of their children, taking into account the age and other personal characteristics of their children.

Academician mothers have defined the time of giving religious education to the child as different periods starting from pregnancy, such as the age at which they begin to speak, the preschool period, and the age at which they start primary education. Considering all together, most participants think it is appropriate to start religious education before starting primary school.

It has been determined that academician mothers try to educate their children by their ages and developmental levels, especially in the acquisition of moral values, faith, prayer, and worship, and at least try to gain a positive perspective on religion by adopting a love-based approach. It has been revealed that the participants are role models for their children by living religious and especially moral values in the family. They see their children's questions as educational opportunities, and they support their education by sending them to religious education institutions.

The foremost of the issues that academician mothers prioritize while giving religious education to their children is the acquisition of a love-based belief in God and moral values. This result shows that the participants do not understand the teaching of faith or worship from religious education.

It has been determined that all academician mothers care about their children's religious questions and encourage them to ask questions. However, it is seen that the participants have difficulties in answering religious questions, especially in the pre-school period. It is seen that most of the participants openly stated that they did not know in the face of questions from their children that they did not know the answer to, but when they were alone or with the children, they researched the subject and shared the solutions with the children.

Considering all the study findings, it has been determined that academician mothers with high education levels take into account the developmental characteristics of children by their profession and care about correct information and appropriate style. It is understood that the participants see religious education as an essential instrument in terms of raising children well and having good morals. This result reveals that the scientific knowledge gained in the academy does not create a negative attitude towards religious education; on the contrary, a more pedagogical and academic approach to religious education has been developed.

Keywords: Family, Religious Education, Religious Development, Academician Mother.

